

LINNAEUS IN HARDERWIJK.

Eenige leerlingen en oud-leerlingen der Haarlemsche Hoogere Burgerschool hebben een vereeniging gevormd, waarvan de leden eens per maand een gezellige samenkomst houden, gewijd aan muziek en zang en voordrachten, terwijl in het midden van den zomer, in het begin van Juli als het schriftelijk overgangs- en eindexamen is afgelopen en het mondeling gedeelte nog beginnen moet, een groote tocht wordt ondernomen van een paar dagen; in 1904 naar Texel, verleden jaar naar Edam en dezen zomer naar Harderwijk. Een paar leeraren en hunne dames gaan dan als geleiders mee, en zoo kwamen wij op den middag van den 7^{den} Juli 1906 daaraan, na een heerlijken zeetocht met de boeiers van de Zuiderzee-politie van de Hollandsche naar de Geldersche kust. Wij werden daar verwelkomd door heel de bevolking en door het muziekcorps van het Koloniaal Werfdepôt, dat met ons een wandeling door de stad maakte; een allervriendelijkste ontvangst viel ons ten deel en overtuigend bleek de waarheid van de woorden van den Burgemeester: mijn gemeente stelt er een eer in en een genoeg twee dagen de gastvrouw te wezen van de Haarlemsche vereeniging.

Ik had gehoopt, veel te zullen vinden over het verblijf van Linnaeus in die oude academiestad, maar daarin werd ik teleurgesteld; wat ik heb te weten kunnen komen geef ik hier, en dank dat aan de groote welwillendheid van den secretaris der gemeente, den Heer J. H. de Vidal de St. Germain. Misschien is er nog een en ander te vinden in het rijksarchief te Arnhem, maar voorloopig weet ik dat nog niet. In de stad-zelf trof mij het meest, ook als herinnering aan vroegere grootheid, de academiestraat, onaanzienlijk van voorkomen, aan het einde nog een deel van het vroegere academiegebouw vertoonende, met een toren, waarin een kunstig gemetselde wenteltrap is. Op bijgaande afbeelding ziet men dat oude stuk bouwwerk, en

in een nis de buste van Linnaeus; mooi is ze niet, maar het geluk wil, dat Jhr. Dr. van Riemsdijk, de Directeur van het Rijksmuseum, een deel van dezen zomer te Nunspeet doorbrengende ook in Harderwijk kwam en nu beloofd heeft de buste te zullen laten restaureeren en afgietsels er van te maken. De tuin, de oude hortus botanicus, is er nog, maar wordt door den bewaarder van het gebouw nu alleen gebruikt, om er bessenboompjes in te kweken; sic transit gloria mundi. Maar toch is nog niet alle herinnering aan vroegere grootheid verloren gegaan; drie reusachtige boomen verheffen er hun takken hoog boven de huizen en

zijn ook op ons kiekje te zien; een Japansche Gingko, een Taxodium en een Plataan. Misschien hebben zij den grooten plantkundige nog wel in de schaduw hunner takken zien wandelen.

Op 23 Mei 1707 is Linnaeus geboren te Roskhult, in het zuidelijk gedeelte van Zweden, landschap Smaland, en overleden als hoogleeraar te Upsala op 10 Januari 1778. Tijdens zijn verblijf in ons land verkeerde hij in vriendschappelijke betrekking met Boerhave te Leiden en Johannes Burmann te Amsterdam. Men is den grooten Zweed in Harderwijk nog niet vergeten en heeft zijn nagedachtenis ook willen eeren door het plaatsen van een gevelsteen in den muur van den voormaligen hortus, maar dat besluit van den raad der

Harderwijk, Academiestraat.

gemeente van 14 Januari 1862 is niet tot uitvoering gekomen. Uit 't raadsverslag van dien datum neem ik hier nog de volgende bijzonderheden over. Het raadslid Dr. J. P. Croes dient schriftelijk een voorstel in omtrent „het plaatsen van een steen met een passend opschrift in de muur van de voormalige Hortus Botanicus, ter gedachtenis, dat de beroemde Linnaeus in 1735 door deze academie tot docter in de geneeskunde werd bevorderd.“ In een uitvoerige toelichting tot zijn voorstel zegt hij o.a. „dat in het jaar dat op de medische promotie van David de Gorter volgde, de Groote Zweedsche natuurkundige Carel Linnaeus in Nederland kwam, dat reeds lang het

voorwerp zijner wenschen geweest was. De naam van den grooten de Gorter lokte hem naar Harderwijk, welks poorten hij den vijftienden van Zomermaand van 1735, van zijn landgenoot Palksted vergezeld, binnentrad. Van niemand anders toch dan van dien vermaarden arts verlangde hij den titel van Geneesheer te verlangen, met welken hij dan ook, na het ondergaan van het gewone onderzoek, in den loop derzelfde maand (23 Juni 1735) vereerd werd, na hoogst loffelijke verdediging zijner verhandeling over de oorzaak der tusschenpoozende koortsen".

"Wellicht zal een Uwer, M. H., de opmerking maken, die ook geensinds ongepast zouden zijn, waarom dan ook niet iets diergelijks van onzen grooten Boerhave, hier ter stede den 13den van Hooimaand 1693 tot docter der geneeskunde bevorderderd? Ik behoef echter U niet te herinneren aan het standbeeld opgericht ter zijner eere van dien met regt Europeesche vermaarde geleerde buiten de poorten der stad Leijden".

Na korte beraadslaging wordt door de vergadering besloten om in den muur van den voormaligen hortus botanicus een steen te plaatsen met het opschrift: Herman Boerhave en Carl Linnaeus, te dezer stede tot docter in de Geneeskunde bevorderd, botaniseerden hier, evenals de Hoogleeraar de Gorter, en om de uitvoering op te dragen aan Burgemeester en Wethouders. Ik vermeldde het reeds, tot uitvoering is dit besluit evenwel niet gekomen; misschien wacht men nu tot in 1907, als ook buiten Harderwijk Linnaeus gehuldigd zal worden.

Koninginnedag 1906.

Haarlem.

DR. H. J. CALKOEN.

EENIGE JAREN BIJ DE TABAK IN DELI.

(Slot).

De Fermentatie.

De manden tabak, uit de droogschuren aangevoerd, worden in de fermenteerschuur gewogen; het gewicht van de mand staat op deze vermeld, en het gewicht van de tabak alleen wordt ingedragen in het boek, kongsiesgewijs, banysalsgewijs en afzonderlijk voor voetblad en topblad, soms ook middenblad en zandblad. Die verschillende soorten worden elk afzonderlijk gefermenteerd, ik bedoel voet-, midden- en topblad; de tabak van de verschillende kongsies gaat nu dooreen.

Als er nog tabak van een of andere proefneming is, wordt die op andere wijzen in de massa aangeduid, maar niet afzonderlijk gehouden, omdat de hoeveelheden uit den aard der zaak meest te klein zijn.

Om de tabak te doen broeien of fermenteeren, wordt ze in stapels gezet, eerst in betrekkelijk kleine, later in grootere. Dit zoogenaamde „stapelen" is een werk dat lang niet iedereen verstaat; gewoonlijk gebeurt het door

Javaansche vrouwen, hier en daar ook geheel of gedeeltelijk door Chineezers. Naar gelang van de hoeveelheid tabak, die in de eerste stapel zal komen, wordt deze op een grooter of kleiner grondvlak, rechthoekig, uitgezet. Gebruikelijk is, om de tabak eerst in stapels van 30 pikoel bijeen te zetten, men noemt deze A-stapels. Nadat ze de gewenschte temperatuur hebben bereikt, worden ze weer uit elkaar gehaald en 2 A-stapels gezamenlijk tot een B-stapel gemengd. Een B-stapel heeft dus 60, soms ook 90 pikoel tabak.

Voor het maken van een stapel wordt eerst een rand gelegd, door de bekwaamste vrouwen, zoogenaamde randstapelaarsters. De bundels worden met den kop naar buiten gelegd, de bladen worden gladgestreken; elke volgende bundel komt gedeeltelijk over de voorgaande heen te liggen met de koppen naast elkaar. Dan wordt de eerste laag gelegd. Op een van de korte zijden van den rand wordt een zeer glad geschaafde plank gelegd, waarop de stapelaarsters gehurkt zitten; langs die plank worden bundels gelegd op dezelfde wijze als de rand gemaakt werd. Is die rij klaar, dan wordt de plank een handbreedte verplaatst, over de koppen van de bundels in die eerste rij en op gelijke wijze wordt de tweede rij gelegd, en zoo vervolgens tot de geheele rand gevuld is door 1 laag bundels. Daarover wordt weer een zandlaag gestapeld en deze weer gevuld met een laag bundels. De kunst van het zandstapelen bestaat vooral hierin, dat de zijden van den stapel loodrecht moeten blijven, hetgeen praktisch niet gemakkelijk is.

Nadat eenige lagen gelegd zijn, wordt een houten koker van het midden tot den rand onder gestapeld; die koker dient om een thermometer tot in het binnenste te kunnen krijgen. Hoe grooter een stapel wordt, hoe meer thermometers er in komen; ook legt men veel thermometers ingeval het produkt ongelijkmatig is, tengevolge waarvan plaatselijk soms de temperatuur abnormaal snel kan stijgen.

Is de stapel gereed, dan wordt hij afgedekt met pandanmatten, waarop hij ook rust.

Dagelijks wordt drie maal de temperatuur afgelezen en genoteerd op een kaart, die opgehangen is bij den betrokken thermometer; daarna worden al die cijfers ingedragen in het Stapelboek, waarin alle bijzonderheden omtrent elken stapel vermeld staan.

Hebben 2 A. stapels een warmtegraad van 51° C. bereikt, dan worden ze opengemaakt en gemengd tot een B. stapel, die een iets grooter grondvlak moet hebben. Bij het openmaken worden de bundels in kleine hoeveelheden naar den B. stapel gedragen door vrouwen, die ze onderweg schudden om ze uit te luchten en af te koelen. Verloopt de warmtestijging in een stapel abnormaal, ook dan wordt hij opengemaakt en opnieuw gestapeld.

Droog gestapelde tabak broeit langzaam, maar goed; is de tabak wat te vochtig op stapel gezet, dan fermenteert ze snel, onregelmatig, en wat het ergste is er komen zoogenaamde „druklijnen" in, dat zijn de vouwen in de bladen, die iets gekneusd raken en later als een blauwzwarte, vettige streep, meer of minder duidelijk, zich voordoen. Ook worden ze veroorzaakt door drukking der harde nerven op het bladmoes.

Twee B. stapels worden bij voldoende warmtegraad omgezet tot één C. stapel, en deze later, na het bereiken van 61° C. omgezet tot „sorteerstapels". In de C. stapels rijst de temperatuur slechts langzaam; in de sorteerstapels is nog veel minder daarvan te merken.

In het einde van September zijn de eerste sorteerstapels voldoende warm geworden; de werkzaamheden der koelies buiten zijn ook beëindigd, dus verhuizen ze naar het emplacement om de tabak te sorteren.